

SOS2100: Ulikhet: klasse, kjønn og etnisitet. Pensumpresentasjon våren 2011.

I denne teksten gir jeg en kort, samlet presentasjon av pensumet på SOS2100 våren 2011. Formålet med denne gjennomgangen er at det skal bli lettere å skaffe seg en oversikt over sentrale spørsmål i emnet, og dessuten å se litt mer av hvordan de forskjellige pensumbidragene står i forhold til hverandre. Denne korte teksten er selvfølgelig ikke noe erstatning for å lese stoffet. Presentasjonen av, og tolkninger og kommentarer til stoffet står for min regning og er *ikke* en del av kursets læringsmål og pensum.

Magne Flemmen

Kurset prøver å gi en innføring i sentrale tilnærminger og tankemåter i ulikhetssosiologien. Mye vekt legges på teoretiske spørsmål, som omhandler hvordan ulikhet settes på begrep, Samtidig vil vi unngå et rent teorifokus. Meningen er å lære seg perspektiver på faktisk sosial ulikhet, ikke å sjonglere begreper for sin egen skyld. Det er derfor også et solid knippe anvendte forskningsbidrag på pensum, både med norsk og ikke-norsk empiri. Teoretiske og empiriske arbeider står i et nært forhold til hverandre på dette feltet. Teoretiske spørsmål og avveininger trengs for forskningen, fordi fenomenene vi snakker om ("klasse", for eksempel) og hvordan de virker, ikke gir seg selv. Empirisk forskning påvirker også teoridannelsen på feltet: En del av de teoretiske perspektivene leder til oppfatninger om hvordan verden er, som ikke stemmer så godt med empirien. Den marxistiske oppfatningen om at klasseforholdene under kapitalismen ville forenkles, slik at nyanseforskjellene forsvinner og at befolkningen mer og mer ble delt i to store hovedklasser, er et populært eksempel på dette. At det ikke gikk slik, reiser spørsmålet om hva det er med teorien som produserer slike uinnfridde forventninger. Et annet spørsmål om forholdet mellom teori og empiri, dreier seg om hva teorien "lar oss se". Én viktig side ved sosiologisk teoridannelse handler om å begrepsfeste sosiale fenomen slik at de kan studeres, og en kilde til diskusjon er om noen teorier har den fordel at de peker på fenomener som andre teorier overser. Dette var, for eksempel, bakgrunnen for Bourdieus nå viden kjente begrep "kulturell kapital".

Kurset tar utgangspunkt i to bøker som nærmer seg dette på litt forskjellig måte. Wendy Botteros *Stratification: Social divisions and inequality*¹ er den mest typiske innføringsboken, og gir en temmelig omfattende innføring i de sentrale spørsmålene i ulikhetssosiologi. Boken er bygget opp rundt en fortelling om de klassiske bidragene på feltet, forskningen inspirert av disse og svakhetene ved disse perspektivene. Særlig tydelig blir dette, mener Bottero, når ulikhetssosiologene skulle håndtere spørsmål om kjønn, etnisitet og kultur. Dette gjorde at mange sosiologer, deriblant Bottero selv, mente det ble nødvendig med noen vesentlige brudd med tradisjonell ulikhetssosiologi.

John Scotts *Stratification and Power* er ikke en typisk innføringsbok, men snarere et større teoretisk arbeid. Samtidig byr på den på inngående og veldig opplysende drøftinger av sentrale teoretiske perspektiv på feltet, som Bottero skriver langt mindre om. John Scott anerkjenner at det har vært mye overforenklinger og blindflekker i ulikhetssosiologien, men konkluderer omvendt av Bottero: Veien framover går ikke gjennom et brudd med tradisjonen, men gjennom en grundig revurdering og integrering av mer etablerte perspektiv innenfor et bredt nyweberiansk rammeverk. Vi må tilbake til Weber for å gå "beyond him", skriver Scott.

Flesteparten av de empiriske arbeidene er hentet fra den ganske ferske, norske boken *Klassebilder*, som er redigert av Jørn Ljunggren og Kenneth Dahlgren, som begge ganske nylig ble utdannet her ved instituttet. Boken samler et knippe bidrag av norske forfattere om klasse og ulikhet, som på mange måter illustrerer, anvender og problematiserer de store perspektivene i ulikhetssosiologien.

Et hovedtema i Botteros bok er hvordan vi skal forstå forholdet mellom det objektive, økonomiske eller strukturelle, og det subjektive, kulturelle eller symbolske. Dette skillet i ulikhetssosiologien har mye til felles om det kjente "aktør-struktur" problemet. Hvordan en skal drive en ulikhetssosiologi som verken ensidig støtter seg på økonomiske "strukturforklaringer" eller "friere" handlings-/kulturforklaringer er et sentralt spørsmål i boka og også i flere av pensumbidragene. Dette temaet er knyttet til mer generelle sosiologiske

¹ Stratification oversettes iblant til stratifikasjon på norsk. Etter min oppfatning er det bedre å holde seg til det norske lagdeling, som betyr det samme.

spørsmål om forholdet mellom såkalt ”objektivismen” og ”subjektivismen”, aktør og struktur, som dere vel kjenner fra både innføringseminene, SOS1003 om klassikerne og SOS2001 Moderne sosiologisk teori.

Grunnleggende begreper og tema i ulikhetssosiologien

Bottero-bokens første del, ”Foundations”, presenterer noen grunnleggende ideer i ulikhetssosiologien. Det første kapittelet, ”Stratification and social distance” gir en generell presentasjon av hva slags emneområde dette er. Kapittelet presenterer grunnleggende begreper i boka, som lagdeling (stratification), samfunnsstruktur og sosialt rom (social space). Videre gis et overblikk over de påfølgende kapitlene. Første kapittel i Scott heter Images of stratification. Her tar Scott for seg overgangen fra før-moderne til moderne ulikhet, og også spørsmålet om en ”postmoderne ulikhetssosiologisk diskurs” som fokuserer mer på kultur og subjektivitet enn økonomi og materielle forhold.

Tredje kapittel hos Bottero heter ”Founding ideas”. Her presenteres de klassiske sosiologene, og noen litt nyere klassikere, teorier og perspektiver på ulikhet, lagdeling og klasse. Kapittelet begynner med en kort presentasjon av Marx, som oppfattet samfunnets klassestruktur som hovedsakelig bevirket av hvordan produksjonen var ordnet. Max Webers flerdimensjonale makt-/ulikhetsteori, med vekt på begrepene klasse, stand og parti presenteres også. Dette burde være kjent stoff fra SOS1003, hvor Webers berømte ”Klasse, stand, parti” er pensum. Bottero understreker Webers vektlegging av sosial lukning, et perspektiv som også går igjen i mitt eget bidrag på pensum. Deretter presenteres Durkheim og Parsons. Her forstås Durkheims rolle først og fremst som inspirator for funksjonalismen, som Parsons (og etter hvert Davis og Moore) utviklet.

John Scott behandler mange av de samme spørsmålene, men langt mer utførlig og grundig enn Bottero. Kapittel 2, ”From Max Weber: a Framework” presenterer en nytolkning av Webers tredeling, som klasse, stand og ”command”. Scotts plan med boken er å vise hvordan de store tradisjonene i ulikhetssosiologien passer inn i denne tredelingen. I kapittel 3, ”Class, Property and Market” tar han for seg den marxistiske teorien, som fokuserer på klasse. I kapittel 4, ”Status, Community and Prestige” tar han for seg den funksjonalistisk inspirerte sosiologien og ”community studies”, som først og fremst ble utviklet i USA av Parsons og hans elever. I kapittel 5, ”Command, Authority and Elites” tar Scott for seg eliteteori, som ikke behandles noe særlig av Bottero. Eliteteorien var ment som, og har typisk stått for, et alternativ til klasseanalysen, særlig den marxistiske. Klasseorienterte sosiologer har også ofte stilt seg nokså kritisk til eliteteorien, men Scotts ambisjon er å integrere disse teoriene i hans brede, nyweberianske perspektiv.

Botteros kapittel fire, ”Sins of the fathers”, belyser begrensningene i de klassiske sosiologenes teorier. I dette kapittelet kommer Bottero inn på en del grunnspørsmål i boken sin. Her dreier det seg om forbindelsen mellom samfunnsstruktur og handling, kultur og det symbolske. Her presenteres også spørsmålet om såkalt ”sosial reproduksjon”, som blir et sentralt spørsmål i dette emnet litt etter hvert. Flere andre viktige anliggende presenteres her, ikke minst den såkalt postmoderne utfordringen av ulikhetssosiologien, som vi også skal vie litt oppmerksomhet.

”Name, rank and number: Measuring stratification” heter kapittel 5 hos Bottero. Her presenteres noen ideer som lenge var nesten selve definisjonen på ”klasseanalyse”: ulike kvantitative forsøk på å måle ulikhet og knytte ulikheten til ulike utfall. Først presenteres

riktignok amerikaneren Lloyd Warner, som drev en mer antropologisk inspirert feltarbeidsforskning på klasseforhold. Det er lenge siden Warner stod sentralt i faget: at han er med i boka speiler nok den nye interessen i Warners forskning som den såkalte 'kulturelle vendingen' i klasseforskningen har frambrakt. I neste omgang presenteres et av de sentrale verktøyene fra 60 og 70-tallets ulikhetssosiologi, status- og prestisjemål. Dette var kort sagt metoder for å måle samfunnets hierarki som et anseelseshierarki: forskjellen på yrker og posisjoner som er godt og dårlig ansett av befolkningen. Så presenteres det veldig innflytelsesrike arbeidet til Blau og Duncan, som på sett og vis la grunnlaget for moderne kvantitativ ulikhetsforskning. Blau og Duncan var tidlig ute med å vurdere effekten av sosial bakgrunn opp mot ens eget utdanningsnivå i vurderingen av hvordan det går en i livet. Det vil si, spørsmålet om i hvilken grad ens sosiale posisjon er avhengig av "ascription" eller "achievement". Et hovedpoeng for disse folka var at samfunn utviklet seg slik at ens sosiale bakgrunn ble mindre viktig, mens ens egne prestasjoner nå var det sentrale. De metodiske og begrepsmessige påfunnene til Blau og Duncan preger mye av det som fortsatt gjøres i kvantitativ ulikhetssosiologi: En kan spore mye av den samme måten å vurdere forholdet mellom bakgrunn og prestasjoner på i bidragene fra boka "Integrert?", uten at forfatterne av *den* boken skal sees på som Blau og Duncan-disipler. Det samme kan for øvrig sies om de statistiske modellene jeg bruker i min artikkel. Mange av disse perspektivene diskuteres også i fjerde kapittel hos Scott.

Sist i kapittelet presenterer Bottero Nuffield-tilnærmingen, oppkalt etter Nuffield college ved Oxford universitet. Den sentrale figuren her er John H. Goldthorpe, en av de kan hende mest innflytelsesrike figurene i sosial mobilitetsforskning. Goldthorpe er vel kjent fra før, både fra innføringsemnene og med artikkelen på SOS2001. Goldthorpe utviklet gjennom flere år et såkalt "klasseskjema", altså en modell for å tilskrive folk en klasseposisjon for så å analysere sammenhengen mellom klasseposisjon og forskjellige andre ting. Hovedpoenget var mobilitetsforskning, det vil si egentlig sammenhengen mellom fars og sønns klasse. Bottero referer også en kritikk av dette perspektivet: det har blitt hevdet at denne måten å forske på "klasse" på snevrer inn forskningsfeltet til å bli et spørsmål om fars og sønns klasse, mens "klasse" i utgangspunktet var ment som et begrep både for å forstå maktforhold (Weber), politikk og sosial endring (Marx) og kultur og identitet (Warner, senere også Bourdieu og de som er inspirert av ham).

Goldthorpes modell brukes av Kristen Ringdal i hans kapittel "Sosial mobilitet" i Klassebilder, hvor han undersøker "den sosiale flyten" i Norge. Gunn E. Birkelund diskuterer den også i sitt kapittel "Klasse og kjønn". John Scott har en kritisk diskusjon av Goldthorpe-tilnærmingen i sitt syvende kapittel, og den diskuteres også kritisk av Savage og Devine i deres pensumbidrag.

Utfordringer: Etnisitet, kjønn og individualisering

Del to i Bottero kalles "Deconstructions", med en henvisning til Derridas velkjente dekonstruksjonsbegrep, som for mange er selve kvintessensen av den såkalte 'postmodernismen'. I de påfølgende kapitlene presenteres en serie utfordringer av klasse- og lagdelingssosiologien, hvorav i hvert fall noen kan forbindes med "postmodernisme" eller poststrukturalisme.

Botteros kapittel 6, "Racialised relations", omhandler et bredt spekter av forskning rundt "rase" (et begrep som ikke er så populært utenfor USA) og etnisitet. Dels spanderes det tid her på problematiseringen av begreper som "rase" av forfattere av konstruksjonistisk legning.

Disse understreker hvordan etnisitet og rase ikke er begreper med en slags objektiv, entydig referanse, men snarere er sosiale konstruksjoner der en velger seg ut visse egenskaper som så tilskrives betydninger. Disse poststrukturalistiske perspektivene vitner faktisk også om arven fra Durkheim, som var en sentral inspirasjonskilde for strukturalismen og så (mer eller mindre direkte) for poststrukturalismen. Analogien er tydelig i forhold til Durkheims avvikkssosiologi, som betoner hvordan kriminalitet og avvik ikke er egenskaper ved selve handlingene, men et spørsmål om hvordan samfunnet tilskriver visse handlinger mening og merkelapper. I dette kapitlet blir skillelinjene mellom materielle og kulturelle perspektiver tydelige: Hva er forholdet mellom biologisk forskjell, sosiale forskjeller og økonomisk-materielle ulikheter? Noen materielle ulikheter knyttet til etnisitet blir også behandlet fra et litt annet synspunkt i bidragene fra boka "Integrert?".

"A woman's place", kapittel 7, plukker opp tråden og tar for seg kjønnsforskjeller og kjønnsulikhet. Også her vektlegges det vanskelige forholdet mellom biologiske forskjeller og sosiale konstruksjoner av forskjeller. Et annet poeng her er at mye ulikhetssosiologi lenge var "kjønnsblind" og lite oppmerksom på forskjeller mellom kvinner og menn. Den kvantitative ulikhetssosiologien brukte ofte bare yrke som indikator, også på en tid hvor svært mange kvinner ikke var i arbeid. Kvinnene fikk da tildelt sin klasseposisjon gjennom mannen. Denne modellen ble holdt fast på også lenge etter at kvinner kom ut i arbeidslivet. Et annet relatert problem er hvorvidt en kan tenke seg at menn og kvinner i samme yrke egentlig er i samme posisjon, eller om samfunnsmessige hierarkier er "kjønnsfølsomme" slik at rent formelle posisjoner ikke betyr det samme for menn og damer. De konstruksjonistiske perspektivene tar også opp problemene med å behandle kjønn som "monolittiske kategorier": er 'mann' og 'dame' egentlig meningsfulle kategorier? Er det ikke vel så store forskjeller *blant* damer og *blant* menn?

Noen av disse poengene reflekteres Skilbrei sine pensumbidrag, som begge er kvalitative måter å nærme seg hvordan forskjellige ulikhetsdimensjoner virker sammen i praksis. Skilbrei er opptatt av spenningsforholdet mellom klasses tilhørighet og kjønn i formingen av arbeiderkvinnens identitet, også i relasjon til "klassereisen" eller sosial mobilitet, som vi kommer til seinere i kurset.

Erik Olin Wrights bidrag, "Conceptualizing the interaction of class and gender", tar for seg forholdet mellom klasse og kjønn. Utdraget er fra hans bok *Class Counts* fra 1997, en bok som rapporterer funnene fra et stort internasjonalt klasseforskningsprosjekt. I teksten skisserer Wright ulike måter klasse og kjønn samvirker og samspillet på i ulikhetsskapende prosesser. Denne teksten er nyttig særlig fordi den analytisk deler inn typer sammenhenger mellom kjønn og klasse, en oppdeling som er god å tenke med.

Kjønn og etnisitet diskuteres også av Birkelund i Klassebilder (som nevnt), men også av Julia Orupabo og Silje B. Fekjær. Julia Orupabos bidrag omhandler høyt utdannede innvandrere som opplever en ufrivillig nedadgående klassereise, fordi de ikke får brukt utdanningen sin i det norske arbeidsmarkedet. Silje B. Fekjær tar for seg forholdet mellom klasse og innvandrerbakgrunn i en mer kvantitativ tilnærming, og redegjør for mye av forskningen på feltet.

I kapittel 8, "Culture and anarchy" presenterer Bottero noen innvendinger mot klasse- og lagdelingssosiologien som skjøt særlig fart på 90-tallet, men har røtter lengre tilbake. Debatten om "the death of class" presenteres. "The death of class" var navnet på en bok de australske sosiologene Pakulski og Waters ga ut i 1996. Hovedpoenget til Pakulski og Waters

er at ulikhet i moderne samfunn ikke kan beskrives som klasseulikheter fordi ulikheten er blitt mer fragmentert. Denne kritikken har mye til felles med tyske Ulrich Becks arbeider om individualisering. Andre bidragsyttere som har argumentert i samme retning er Zygmund Bauman og til en viss grad Anthony Giddens. Et annet forbundet argument dreier seg om forbruk er blitt mer viktig i våre ”postmoderne samfunn”, og at det er en fragmentering av livsstiler og at individene så å si ”løsner” fra samfunnsstrukturen. Alt dette bidrar også til å svekke ”klasse” som politisk aktør og fellesskap. Scott tar for seg noen av de samme temaene i sitt innledende kapittel. Bottero avrunder sitt kapittel med å presentere to retninger klasseanalysen tok etter dette. Nuffield-skolen (anført av Goldthorpe) inntok det som kalles en minimalistposisjon, hvor klasse ble et snevrere begrep og studiene fokuserte også snevrere på mobilitet. På den annen side får vi Bourdieu og de som er inspirert av ham, som omtales som ”kulturalistisk” klassetenkning, med bredere klassebegreper og bredere studieobjekt.

Nye retninger: ”Kulturalistiske” ideer og empiriske spørsmål

Niende kapittel, ”Social space” presenterer Bourdieus ulikhetsideer, og også den såkalte Cambridge-skalaen, som Bottero selv har jobbet mye med. Begge disse tilnærmingene er måter å forstå samfunnsstrukturen gjennom rommetaforer – ”social space” er da et slags nytt ord og ny teori for samfunnsstruktur. Vi vil vektlegge Bourdieus perspektiv ganske mye, både på grunn av den enorme innflytelsen Bourdieu har hatt på faget, men også fordi vi selv synes Bourdieu bidrar med noen svært nyttige perspektiver og gode måter å forstå ulikhet på.

Vi har lagt opp to tekster av Bourdieu. Den ene er den ekstremt mye siterte ”The Forms of Capital”. Her lar vi Bourdieu selv presentere hovedformene for kapital: økonomisk, kulturell og sosial. Det er særlig forklaringen av kulturell kapital som står sentralt her. Dette er en av ytterst få ”teoretiske” artikler fra Bourdieus hånd, siden han selv mente begreper var til for å forskes med, ikke for å drøftes isolert. Videre leser vi ”Forfatterens forord” til den norske oversettelsen av hans mest kjente bok, Distinksjonen. Her presenterer Bourdieu temmelig kort den etter hvert nokså kjente modellen av ”det sosiale rom” som han utvikler i boka, og oppsummerer noen sentrale poeng fra Distinksjonen. Dessuten har vi tatt med Dag Østerbergs gode innledning til den norske oversettelsen, hvor det blant annet trekkes noen linjer fra de klassiske ulikhetsteoriene til Bourdieus arbeid. I denne sammenheng kan en også lese Prieur og Rosenlunds ”Danske distinksjoner”, i Klassebilder, som rapporterer noen funn fra et forskningsprosjekt som ville prøve ut Distinksjonens hovedideer i en skandinavisk kontekst.

Jeg skrev over at Bourdieu har hatt ganske massiv innflytelse på sosiologien. Særlig i Storbritannia har innflytelsen på klassesosiologien vært sterk, og nå begynner flere å snakke om en ”kulturalistisk” klasseanalyse, inspirert av Bourdieu. I den anledning leser vi to kapitler fra en britisk antologi om dette. Fiona Devine og Mike Savage er to sentrale britiske klasseforskere som har latt seg inspirere av Bourdieu. De skriver i ”The Cultural Turn, Sociology and Class Analysis” om problemene ulikhetssosiologien opplevde da den såkalte kulturelle vendingen kom, og de gamle perspektivene på ulikhet framstod som umoderne og ute av stand til å takle spørsmål om identitet og kultur. For dem har Bourdieu gitt begreper og inspirasjon til å takle disse spørsmålene på langt bedre måter enn de etablerte perspektivene. Rosemary Crompton og John Scott svarer på en del av disse ideene i sin ”Class Analysis: Beyond the Cultural Turn” at riktignok er det mye interessant med Bourdieu, men innflytelsen fra ham kan ikke, og at det derfor er grunn til å besinne seg. Det nye fokuset på kultur og identitet står i fare for å dytte hele klassebegrepet ut av fokus, mener de, og dermed er det en viss fare for at den ”kulturalistiske” klasseanalysen kaster barnet ut med badevannet.

NB! De to sistnevnte tekstene er henholdsvis innledning og avslutning i en tekstsamling om “Rethinking class”. De refererer derfor til en del tekster i denne boka, som kanskje kan være litt forvirrende. Vi tror likevel hovedpoengene deres kommer godt nok fram.

Teksten av Paul Kingston, som skal diskuteres mer i sammenheng med utdannelsesstudiene, er en interessant kritikk av ”kulturell kapital” og forskningen som anvender og undersøker begrepet. Hovedpoenget til Kingston er at, selv om denne forskningen ikke har vært helt mislykket, så tyder den absolutt ikke på at kulturell kapital er så viktig som Bourdieu og ”bourdieuanere” vil ha det til.

I denne sammenheng er det verdt å kikke på konklusjonen i Scotts bok, som legges fram i syvende kapittel ”Structures of Social Stratification”. Her samler han trådene i sin nyweberianske gjennomgang av ulike teoretiske perspektiver. Scotts poeng er som nevnt at de fleste makt- og ulikhetsfenomener kan begripes innenfor dette nyweberianske rammeverket. Scott anerkjenner viktigheten av at det er mye ved makt og ulikhet som kan rulles inn i et økonomisk klassebegrep, men mener at disse fenomenenes betydning for livssjanser i moderne samfunn kan gripes gjennom begreper som status og ”command”. Det samme kan sies om spørsmålene om livsstil og identitet. Scott følger kulturalistene i at dette er viktige spørsmål for ulikhets sosiologien, men framholder at også slike spørsmål får plass i det nyweberianske rammeverket, og at det derfor er overilt å kaste tradisjonen over bord.

Vi vender så tilbake til Bottero og hennes tiende kapittel, ”Someone like me”. I dette kapittelet tar hun for seg tendensene til at folk fra ulike sosiale posisjoner ofte omgås og gifter seg med folk som er i enten lik posisjon som dem selv, eller som kommer fra lik bakgrunn. Dette er en sentral måte klasse og ulikhet manifesterer seg som faktiske sosiale grenser i dagliglivet på. Kapittelet drøfter ikke bare det empiriske fenomen at folk omgås folk som er like seg selv – ”homophily” på engelsk. I tillegg tar hun for seg både ulike grunner til at det blir sånn, og hva slags konsekvenser dette har for hvordan vi lever livene våre. Dette er naturlig nok knyttet til geografisk segregering, altså folk av ulik klasse og etnisitet ofte bosetter seg på ulike steder, slik at geografien i en viss grad gjenspeiler sosiale ulikheter. I Oslo ser vi dette for eksempel om vi undersøker inntekt, yrke og etnisitet til befolkningen i Holmenkollåsen, Slemdal, Tøyen og Furuset. Bottero knytter disse mønstrene i hvem vi omgås opp til det bredere spørsmålet om sosiale nettverk og forbindelser. Om en har rike og mektige venner, rike og mektige ektefeller og bor i et nabolag med rike og mektige folk, kan det tenkes at en tjener på dette på ulike måter. I dette kapittelet kommer Bottero inn på det som er et hovedpoeng i hennes og hennes kollegers perspektiv på ulikhet, nemlig ”differential association”, som betegner det at det er systematiske forskjeller i hvem vi omgås med. Det er nettopp analyser av ”klassen” til ens egne venner og ektefelle som er utgangspunktet for Cambridge-skolen, som hun jobber med, sin tilnærming til ”sosialt rom”.

Kapittel 11 handler om sosiale ulikheter i helse, og heter ”Hierarchy makes you sick”. Dette kapittelet tar utgangspunkt i det etter hvert velkjente faktum at det er store helse og dødelighetsforskjeller etter det samfunnsmessige hierarkiet eller hierarkiene, nesten uansett hvordan en måler det. Et interessant aspekt ved dette er den såkalte ”health gradient”. Det går ut på at ulikhetene i helse følger sosial ulikhet helt gradvis. De litt rike er litt mindre friske enn de rikeste, de litt fattige er sunnere og friskere enn de veldig fattige. Hvorfor er det slik? Dette er tema i dette kapittelet, og Bottero referer noen av de ulike forklaringene og teoriene om dette, i tillegg til internasjonal empiri. Også her finner vi igjen skillet mellom materielle

og kulturelle forklaringer, og også noen forsøk på å kombinere disse perspektivene. Jon Ivar Elstads kapittel i Klassebilder omhandler en analyse av hvilke faktorer som skaper klasseforskjeller i helse, som gir en mulighet til å vurdere de ulike forklaringene opp mot hverandre.

”Movements in space” er tolvte kapittel, og her behandles et sentralt empirisk spørsmål, såkalt sosial mobilitet. Dette er altså spørsmålet om bevegelser i samfunnsstrukturen. Beveger folk seg mellom ulike klasseposisjoner gjennom livsløpet? Og beveger folk seg inn i andre klasser enn foreldrene deres var i? Hvis de gjør det i stor grad, sier vi at vi har høy mobilitet og at samfunnet er ”åpent”. Om det er lite slike bevegelser, er det lav mobilitet og et ”lukket” samfunn. Dette er også forbundet med begrepet ”klasseformasjon”, som Bottero behandler. Her drøftes det også om det er slik at mobilitet egentlig bare er et spørsmål om evner og naturlig utrustning: Er det ikke slik at de smarte klarer å forbedre sjansene sine i livet, mens de dumme blir ved sin lest? Her behandles også spørsmålet om absolutt og relativ mobilitet, et svært sentralt begrepsskille i mobilitetsforskningen.

Flere tekster knytter seg til dette temaet, som er av stor betydning. Skilbrei, Ringdal, Hansen og Wiborg, Hjellbrekke og Korsnes og min egen (Flemmen) artikkel i Klassebilder omhandler dette på ulike måter. Ringdal undersøker sosial mobilitet over tid i Norge, gjennom begrepene og metodene som har vært populære i den Goldthorpe-inspirerte retningen. Hansen og Wiborg, henholdsvis professor og tidligere stipendiat her på instituttet, tar for seg klassebakgrunns effekt på noen viktige livssjanser-relaterte utfall i livet. Hjellbrekke og Korsnes tar for seg såkalt deklassering, altså det at noen faller nedover i klassesystemet, og lander på et lavere nivå enn foreldrene var på. Mitt eget arbeid handler om såkalt sosial lukning i overklassen; om hvordan foreldres klasse påvirker barnas sannsynlighet for å bli overklasse.

På SOS2001 leste/leser dere John H. Goldthorpes artikkel ”Social Class and the Differentiation of Employment Contracts”. Der tar han utgangspunkt i at klasseteorien må kunne redegjøre for faktiske empiriske regelmessigheter, istedenfor å kretse rundt rene teoretiske problemer, eller enda verre forklare ting som ikke har skjedd (slik han mener marxistene gjør). En slik regelmessighet er at selv om det har vært en voldsom økning i utdanning befolkningen, er det fortsatt omtrent like store forskjeller mellom hvor ofte folk fra ulike klasser tar høyere utdanning. Gjennomgående tar folk av høyere klassebakgrunn oftere utdanning enn folk fra lavere klassebakgrunn, og denne forskjellen har stått seg. Hovedideen er at folk gjør rasjonelle valg når de velger utdanning. Alle vil unngå å falle i klassesystemet, men avhengig av hvor en starter opp kreves det ulike strategier. For folk fra de høyere klasser blir det nødvendig og rasjonelt å ta mye utdanning for å opprettholde posisjonen, mens for noen fra lavere klasser trengs ikke i nærheten så mye utdanning for å holde plassen sin.

Fiona Devines artikkel er en kritikk av denne teorien. I ”Class Analysis and the Stability of Class Relations” kritiserer hun Goldthorpe for ensidig å fokusere på hvordan familier bruker økonomiske ressurser når de hjelper barna sine, og ikke nok på kulturelle og sosiale ressurser. (Goldthorpe har rett og slett besvart dette med at det ikke stemmer, og at han fokuserer på alle typer ressurser). Devine mener både Bourdieu og Goldthorpe har undervurdert betydningen av sosiale nettverk og forbindelser.

Anette Lareaus artikkel ”Invisible Inequality: Social Class and Childrearing in Black Families and White Families” tar for seg noen mekanismer hvorved familier overfører fordeler til barna sine. Et poeng her er at det er forskjeller i hvordan folk i ulike klasser oppdrar barna sine, som

både gir dem ulike kulturelle ressurser, men også ulike følelser av ”entitlement”, altså hva de selv har krav på og rett til i samfunnet, kunne en si.

Vi har også lagt opp noen tekster som diskuterer ulikhet i utdanning mer inngående. Dette er en tematikk dere kjenner fra SOS1000, hvor Marianne Nordli Hansen redegjør for noen sentrale problemer. Et skille i sosiologi om ulikhet i utdanning går mellom den goldthorpske rational choice-tilnærmingen, og dem som er mer inspirert av Bourdieus utdannelsessosiologi. Som nevnt kritiserer Paul Kingston i sitt bidrag kulturell kapital-teorien for å ikke holde det den lover. Den nederlandske sosiologen Herman G van de Werfhors drøfter kulturell kapital-teorien noe mer forsonlig, og understreker at den både har noen styrker og svakheter som må jobbes mer med.

Botteros kapittel ”’Us’ and ’them’” tar for seg spørsmål om identitet knyttet til sosial ulikhet. Dette dreier seg om hvordan ens samfunnsmessige posisjon bidrar til å forme ens sosiale identitet og selvforståelse, og også hvordan dette påvirker ens følelser av sympati eller antipati for folk i andre sosiale posisjoner. Slik sett er spørsmålet om hvordan samfunnsmessige, strukturelle skillelinjer ”omsettes” til symbolske grenser i dagliglivet. Dette står i et komplisert forhold til strukturen igjen, siden slike symbolske grenser kan virke tilbake på selve de objektive forskjellene. Her går det parallellt til tekstene fra Devine og Savage, men også til Lareau. Teksten til Skilbrei fra Sosiologi i dag, om hvordan arbeiderklassekvinner søker å konstruere sin identitet, omhandler også noe av denne tematikken. Temaet er også nært knyttet til kapittelet om vennskap og omgangskrets. Som nevnt er dette et tema som mange mener har vært en av de store svakhetene til ulikhetssosiologien, og behovet for å kunne kople identitetsspørsmål til ulikhetsanalyse har vært en drivkraft i de tidligere nevnte bruddene med ulikhetssosiologiens tradisjoner.

Botteros siste kapittel heter ”Reproducing hierarchy” og tar for seg spørsmålet om hvordan de samfunnsmessige hierarkiene og ulikhetsstrukturene består over tid. Her trekkes mange tråder i boka sammen. Utgangspunktet er det litt overraskende faktum at selv om vestlige samfunn har gjennomgått enorme endringer de siste tiårene, er det fortsatt bemerkelseverdig stabile ulikhetsmønstre. Dette er knyttet til spørsmålene om sosial mobilitet, fordi det viser seg å være helt umerkelige endringer i den relative sosiale mobiliteten over generasjonene. Hvordan kan det være at ulikhetsstrukturer som både skaper store sosiale problemer, men også oppfattes som urettferdige av mange, består? Dette involverer store teoretiske spørsmål om forholdet mellom aktør og struktur, kultur og økonomi og flere andre av de store sosiologiske spørsmålene. Ulike tilnærminger fra både Goldthorpe og Bourdieu og en rekke andre sosiologer drøftes her.